

KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKI RADOVI NA *KURTINU* IZ ZBIRKE JADRANSKIH NOŠNJI ETNOGRAFSKOG MUZEJA SPLIT

VANA RIBAROVIĆ
Etnografski muzej Split
Iza Vestibula 4
HR-21000 Split
vanaribarovic@yahoo.com

UDK 391:086.3
Stručni članak
Professional paper
Primljeno/Received: 27.05.2022.
Prihvaćeno/Accepted: 3.06.2022.

Haljetak inventarnog broja 630:SLT;2627 iz Zbirke jadranskih nošnji nabavljen u Žrnovnici tipski je primjer zatvorenijeg kurtina karakterističnog za splitsku narodnu nošnju 20. stoljeća. Odabran je za konzerviranje i restauriranje zbog jako lošeg stanja u kojem se nalazio. Dio oštećenja je nastao kao posljedica neodgovarajućeg smještaja unutar muzejske čuvaonice. Tijek radova i saznanja o predmetu do kojih se došlo prilikom vizualnog pregleda, izvršenih analiza i samog rada detaljno su dokumentirani, a po završetku radova predmet je na drugačiji, primjereniji način smješten u muzejsku čuvaonicu.

Ključne riječi: *splitska narodna nošnja, Žrnovnica, kurtin, muzejska čuvaonica, dokumentacija, konzervatorsko-restauratorski radovi*

U drugoj polovici 19. stoljeća *kurtin* postaje osnovni dio narodne nošnje Splita i mijenja svoj oblik u haljetak koji usko prijanja uz tijelo, izrađuje se od industrijskih materijala i kompletira se sa suknjom. U tom periodu ima široke zvonolike rukave ukrašene čipkom i drugim pozamanterijskim ukrasima koji krase i njegove kasnije inačice. U 20. stoljeću nastaje zatvoreniji tip *kurtina*. Tada *kurtin* dobiva četvrtaste dodatke na dnu prednjica i rukav koji je jako voluminozan i nabran u predjelu ramena, a od lakta do zapešća usko prijanja uz ruku. U modnoj terminologiji takav rukav se zove a *la gigot* odnosno lokalno, rukav *na pršut*. Na primjeru razvoja *kurtina* vidljiv je utjecaj europske građanske mode na

formiranje određenih dijelova splitske narodne nošnje.¹ *Kurtin* inventarnog broja 630:SLT;2627 zatvorenijeg je tipa, na prednjicama ima četvrtaste dodatke i datira u početak 20. stoljeća. Nikada nije bio izložen, te je zbog kroničnog nedostatka prostora unutar muzejske čuvaonice bio smješten s brojnim drugim *kurtinama* u kartonsku kutiju. Mjesta na kojima se nalaze najozbiljnija oštećenja osjetljive temeljne tkanine upućuju na vjerojatnost njihova nastanka i/ili proširenja upravo zbog neadekvatnog smještaja.

¹ S. Ivančić, *U sjeni svetoga Duje, Splitska grandeca*, Sve splitske nošnje, Split, Etnografski muzej Split, 2005., str. 6.-35., str. 21.

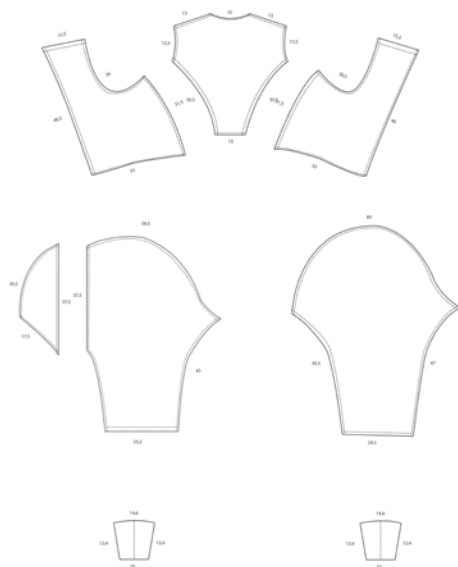
Slika 1. *Kurtin* po preuzimanju iz muzejske čuvaonice, prednja strana (snimila V. Ribarović)

Slika 2. *Kurtin* po preuzimanju iz muzejske čuvaonice, stražnja strana (snimila V. Ribarović)

Opis predmeta

Kurtin je izrađen od crne damastne tkanine s velikim floralnim uzorkom. Temeljni vez je izveden u atlasnom tkanju, a uzorak u jednoj inačici potkinog ripsa. Krojen je uz tijelo, a kroj je izveden od dvije jednake prednjice koje širinom zahvaćaju i jedan dio leđa, dok stražnji krojni dio ima oblik trapeza. Na donjem dijelu obaju prednjica, na otvoru, nalaze se četvrtasti dodatci s prišivenim sponama i kukicama pomoću kojih se haljetak zakopčavao. Izvorno je na desnom dodatku bilo smješteno pet kukica, a na lijevom pet spona. Rukavi su suženi na zapešću, a jako široki i nabrani na ramenima, tipični rukavi *a la giggot* ili *na pršut*. Na rukavima se nalazi i ušitak, na mjestu gdje se spaja u cjelinu i s orukavljem. Nabori koji se nalaze pri dnu rukava, desetak centimetara iznad zapešća, čine posebni fragmenti tkanine, ušiveni na preklop. Prema svemu navedenom temeljna tkanina haljetka broji sedam krojnih dijelova: dvije prednjice, dva četvrtasta dodatka, leđni dio i dva rukava od kojih svaki sadrži po još dva fragmenta, jedan na dnu rukava i ušitak. Podstava je izrađena od pamučnog platna, a sastoji se od sedam krojnih dijelova: dvije prednjice, dva četvrtasta dodatka, leđnog dijela i dva rukava. Podstava lijevog rukava sastavljena je od dva fragmenta. Vrpca izrađena od pamučnog kepera ljubičaste boje obrubljuje unutarnju stranu haljetka u struku.

Grafički prilog 2. Krojna slika podstava (izradila V. Ribarović)

Zatečeno stanje

Na temeljnoj tkanini nalaze se oštećenja u vidu nedostajućih niti osnove i rupa, a uočeno je i osipanje svilenih niti osnove. Tekstilni predmeti izrađeni od svile jako su osjetljivi, a njihovo propadanje se odvija ubrzano ako se nalaze u neprimjerenim uvjetima relativne vlažnosti, temperature i svjetla. U takvim uvjetima postaju krti, gube na elastičnosti i osipaju se.² Nedostajuće niti osnove uglavnom se nalaze na dubokim bočnim naborima rukava, ispod ruke na obe prednjice i porubima svih krojnih dijelova predmeta. Na nekim oštećenjima se nalaze raniji nevješti popravci izrađeni nepravilnim bodom kojim su mjestimice flotirajuće niti potke fiksirane na podstavu predmeta. Takvi popravci nisu poželjni zato što uzrokuju nejednaku raspodjelu napetosti u tkanju, te su i estetski neprihvatljivi. Na lijevom četvrtastom dodatku nalazi se velika rupa uz otvor, pa je na tom mjestu potpuno vidljiva podstava. Kukice i spone³ su korodirale, te nedostaje jedna kukica s desnog četvrtastog dodatka. Spona s lijevog četvrtastog dodatka za koju se mislilo da također nedostaje je pronađena ušivena ispod keper vrpce na lijevoj prednjici uz otvor. Mrlje plavičaste boje na podstavi uglavnom su nastale kao posljedica upotrebe *kurtina*, a nalaze se uz vratni otvor na stražnjem krojnom dijelu i na području ispod ruke obaju prednjica i rukava. Vidljive su također i mrlje nastale u dodiru s korozivskim produktima s kukica i spona. Po svim krojnim dijelovima podstave nalaze se i mrlje nastale djelovanjem vlage. Vidljivo je i tamnjenje platna nastalo dugogodišnjom akumulacijom prašine i ostalih nečistoća, te propadanjem pamuka.⁴

² A. Timar-Balazsy, D. Eastop, *Chemical Principles of Textile Conservation*, London, Routledge, 2011, str. 45.

³ Kukice i spone su restaurirane u muzejskoj konzervatorsko-restauratorskoj radionici za metal.

⁴ D. Jemo i sur., Čišćenje povijesnog tekstila, *Tekstil* 59 (1-2), 2010., str. 30.-41., str. 34.

Slika 3. Detalj oštećenja, porub stražnji dio kurtina (snimila V. Ribarović)

Slika 4. Detalj oštećenja, četvrtasti dodatak na lijevoj prednjici kurtina (snimila V. Ribarović)

Slika 5. Detalj oštećenja, lijevi rukav (snimila V. Ribarović)

Konzervacija i restauracija

Mehaničko čišćenje predmeta je provedeno po preuzimanju predmeta iz čuvaonice, muzejskim usisivačem, pri najnižoj razini jakosti, preko mrežice od tila.⁵ Odlučeno je da će se gotovo svi krojni dijelovi haljetka rastaviti, te će se na taj način manipulacija temeljnom tkaninom prilikom podlaganja i konsolidacije svesti na minimum, omogućiti njeno relaksiranje (koje je bitno zbog izravnavanja nabora koji su potencirali nastanak većine oštećenja) i mokro čišćenje svih krojnih dijelova podstave. Odvojeni su samo oni dijelovi haljetka koji su bili nužni za daljnje sigurno obavljanje radova, a prilikom rastavljanja predmeta detaljno se dokumentirao način na koji je predmet sastavljen, vrsta boda korištenog pri šivanju predmeta u cjelinu, vrsta korištenog prediva i smještaj samih šavova kako bi ponovno sastavljanje predmeta u cjelinu bilo što autentičnije. Iako je dekompozicija destruktivna konzervatorsko-restauratorska metoda u nekim je slučajevima nužna. U ovom slučaju je prevagnulo očuvanje tkanine na štetu originalnih strukturnih šavova.⁶ Paralelno s dekompozicijom predmeta, uklonjeni su i prijašnji popravci oštećenja na temeljnoj tkanini predmeta. Po odvajanju temeljne tkanine od podstave uslijedilo je mokro čišćenje podstave otopinom deterdženta u vodi kako bi se uklonile prljavština i prašina zaostale nakon mehaničkog čišćenja i neutralizirala pH vrijednost tkanine. Mokro čišćenje podstave provedeno je uranjanjem svih krojnih dijelova u kadice s otopinom *Orvus* paste u vodi temperature 30 stupnjeva. Naposljetku su svi krojni dijelovi podstave ispirani u kupkama prvo destilirane vode, a zatim i dodatno tekućom vodom. Svi dijelovi podstave su se sušili i ravnali na *Melinex* foliji pritisnuti staklenim utezima. Temeljna tkanina je relaksirana vlaženjem u zatvorenom sustavu. Ovaj postupak je bilo potrebno provesti

⁵ S. Landi, *Textile Conservator's Manual, Second Edition*, Oxford, Butterworth - Heinemann, 1992, str. 80.

⁶ S. Landi, nav. djelo, str. 42.

kako bi se temeljna tkanina relaksirala i izravnala, te da bi se ublažili duboki nabori (koji su potencirali pucanje niti osnove na oštećenim mjestima) nastali kao posljedica dugotrajnog boravka predmeta u neadekvatnim uvjetima pohrane u čuvaonici. Nakon tretmana je uslijedilo sušenje na zraku pod opterećenjem staklenim utezima. Sva oštećenja su parcijalno podložena svilenim organdijem crne boje, te su konsolidirana finim crnim poliesterskim koncem restauratorskim bodom. Lijevi četvrtasti dodatak je zbog velikog gubitka niti osnove i potke, zbog dodatne zaštite, smješten između dva sloja crnog svilenog *crepelina* šivanog na temeljnu tkaninu crnim poliesterskim koncem sitnim ravnim bodom. Porubi prednjica i stražnjeg dijela haljetka, na kojima je bio vidljiv značajniji gubitak niti osnove, također su smješteni između dva sloja crnog svilenog *crepelina* i konsolidirani crnim poliesterskim koncem ravnim bodom. Kod reintegracije haljetka, bilo je važno pratiti točno određeni raspored sastavljanja predmeta koji je uočen i zabilježen prilikom dekompozicije predmeta. Tijekom zahvata se nastojalo šavove smještati u već postojeće rupice nastale originalnim šivanjem, uz iznimno premještanje šavova s originalne pozicije ukoliko je postojala sumnja da bi originalni smještaj mogao uzrokovati i /ili potencirati daljnja oštećenja tkanine.⁷ Prilikom strojnog šivanja⁸ korišten je ravni kratki bod, a prilikom ručnog šivanja korišteni su kosi bod i lančani bod. Od prediva su korišteni pamučni konci, u crnoj i bijeloj boji, s tim da je crni konac korišten kod izrade svih strojnih šavova. Potrebno je i naglasiti kako je prilikom reintegracije haljetka peta spona vraćena u originalni položaj u odnosu na onaj u kojem se zatekla pri preuzimanju predmeta.

⁷ S. Landi, nav. djelo, str. 152.

⁸ Strojno šivanje pri rekonpoziciji kurtina izvedeno je uz pomoć više preparatorice Volge Lopušinsky-Zoković

Slika 6. *Kurtin* nakon završetka konzervatorsko-restauratorskih radova (snimila V. Ribarović)

Slika 7. Detalj nakon završetka konzervatorsko-restauratorskih radova, desni rukav (snimila V. Ribarović)

Slika 8. Detalj nakon završetka konzervatorsko-restauratorskih radova, četvrtasti dodatak na desnoj prednjici (snimila V. Ribarović)

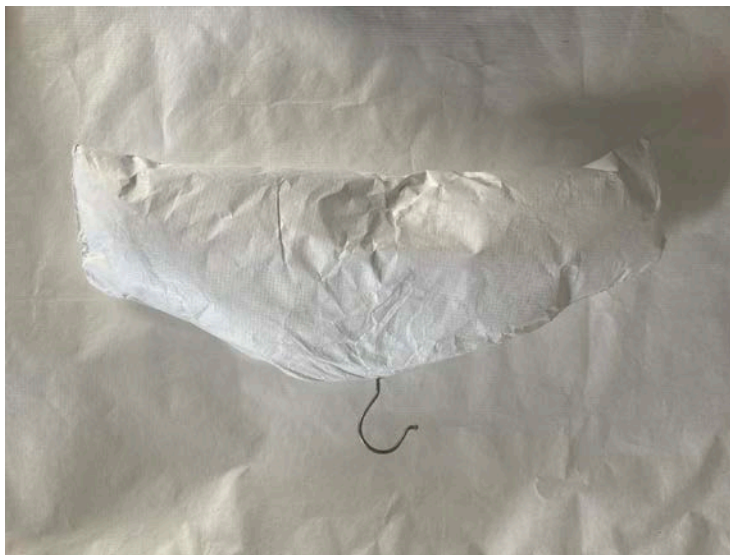
Slika 9. Detalj nakon završetka konzervatorsko-restauratorskih radova, porub stražnji dio *kurtina* (snimila V. Ribarović)

Ocijenjeno je kako je *kurtin* dovoljno stabilan da ga se u čuvaonici spremi u visećem položaju, pridržavajući se pritom datih smjernica o adekvatnoj pohrani. Drvena vješalica je obložena poliesterskom vatom kako bi se dobilo se na mekoći i na volumenu, te je obložena *Tyvekom*. Od poliesterske vate i Avosa su izrađeni i jastuci za rukave odgovarajućih dimenzija i oblika, a naposljetku je *kurtin* zaštićen od prašine navlakom izrađenom od Tyveka.⁹ Inventarni broj predmeta je naznačen na ceduljici pričvršćenoj na navlaku, zbog lakšeg snalaženja u čuvaonici i smanjenja manipulacije predmetom.

⁹ F. Boersma i sur., *Unravelling Textiles, A Handbook for the Preservation of Textile Collections*, Archetype Publications Ltd., London, 2007., str. 94. i 95.

Slika 10. Jastuci za umetanje u rukave *kurtina* za potrebe pohrane *kurtina* u muzejsku čuvaonicu (snimila V. Ribarović)

Slika 11. Vješalica prilagođena za pohranu povijesnog tekstila (snimila V. Ribarović)

Slika 12. *Kurtin* spremljen u muzejsku čuvaonicu (snimila V. Ribarović)

Zaključak

Konzervacija i restauracija omogućila je uočavanje do tada nepoznatih i/ili nezabilježenih informacija o materijalima korištenim za izradu predmeta, njegovom načinu izrade, snalažljivosti i kreativnosti ljudi koji su sudjelovali u njegovoj izradi. Neke od zanimljivih informacija prikupljene su upravo zahvaljujući dekompoziciji krojnih dijelova *kurtina*, čime je odabir ove invazivne metode dodatno opravdan. Sve što je uočeno prilikom konzervacije i restauracije je i zabilježeno izradom pisane, grafičke i fotografske dokumentacije. Osim izrade temeljite dokumentacije prije, tijekom i nakon konzervacije i restauracije osmišljen je i izveden primjereniji način pohrane predmeta u muzejsku čuvaonicu, koji bi trebao spriječiti nastanak novih oštećenja i ublažiti daljnje propadanje predmeta. Naime, postići idealne uvjete unutar muzejskih čuvaonica je zbog raznoraznih prepreka gotovo pa nemoguće, međutim uvijek ima mjesta za sitne intervencije i male promjene koje dugoročno ipak čine razliku. Zbog potrebe stvaranja boljih uvjeta za pohranu ovog *kurtina*, nakon izvršenih konzervatorsko - restauratorskih radova, prilagođen je prostor u koji je u doglednoj budućnosti planirano na isti način spremiti i određeni broj ostalih *kurtina* iz Zbirke.

Popis literature

F. Boersma i sur., *Unravelling Textiles, A Handbook for the Preservation of Textile Collections*, Archetype Publications Ltd., London, 2007.

S. Ivančić, *U sjeni svetoga Duje, Splitska grandeca*, Sve splitske nošnje, Split, Etnografski muzej Split, 2005., str. 6.-35.

D. Jemo i sur., Čišćenje povijesnog tekstila, *Tekstil* 59 (1-2), 2010., str. 30.-41.

S. Landi, *Textile Conservator's Manual, Second Edition*, Oxford, Butterworth-Heinemann, 1992.

A. Timar-Balazsy, D. Eastop, *Chemical Principles of Textile Conservation*, London, Routledge, 2011.

CONSERVATION AND RESTORATION WORKS ON *KURTIN* FROM THE COLLECTION OF ADRIATIC COSTUMES OF THE ETHNOGRAPHIC MUSEUM SPLIT

(Summary)

The robe of inventory number 630:SLT,2627 from the Collection of Adriatic Costumes procured in Žrnovnica is a typical example of a more closed *kurtin* characteristic of the Split folk costume of the 20th century. It was chosen for conservation and restoration due to the very poor condition in which it was. Part of the damage was caused by inadequate accommodation inside the museum storage room. The course of work and knowledge about the object that was obtained during the visual inspection, performed analyzes and the work itself are documented in detail, and after the completion of the work the object is placed in a different, more appropriate way in the museum storage.

Keywords: Split folk costume, Žrnovnica, museum storage, documentation, conservation and restoration works